

TKO JE IVAN GALEB U *PROLJEĆIMA IVANA GALEBA*

U potrazi za identitetom

Dorotea Rosandić

(Diplomski studij kroatistike, Filozofski fakultet – Zagreb)

Rad se bavi traženjem identiteta Ivana Galeba na razini pripovijedanja i na razinama ispriповijedanoga. Budući da je roman *Proljeća Ivana Galeba* pisan u prvome licu, tvorba identiteta Ivana Galeba iščitava se i kroz pripovjedača i kroz lik; otkriva ga se onime kako on pripovijeda, ali i onime što o sebi pripovijeda. Cilj nam je približiti se Ivanu Galebu sa što više aspekata, osvrćući se pritom na pripovijedanje kao medij za tvorbu identiteta te na ispriповijedano kao tematski pandan pripovijedanju. Promjena identiteta ispriповijedanog Ivana Galeba i njegov susret sa smrću koji je ujedno promatran i kao novi početak, ključni su elementi ispriповijedane razine, dok neuhvatljivost pripovjedača u autobiografskoj formi ostaje otvorenim problemom razine pripovijedanja.

Ključne riječi: Vladan Desnica, *Proljeća Ivana Galeba*, identitet, pripovijedanje, ispriповijedano, tema smrti, autobiografska forma

UVOD

Čitanje romana jest avantura odgonetavanja.¹ Prateći ispriповijedano, slijedimo tijek radnje iščekujući što će se dogoditi sljedeće, uživajući pritom u profinjenosti izraza i kreativnosti pripovijedanja. Međutim, roman *Proljeća*

¹ Davis, Lennard J., "Zgusnuti zapleti: povijest i fikcija" u Biti, Vladimir ur., *Suvremene teorije pripovijedanja*, Globus, Zagreb, 1992.

Ivana Galeba nije usredotočen na ispriповijedanu razinu, radnja nije dovoljna za pronalazak identiteta glavnoga lika; ovaj roman omogućuje i užitek drugoga tipa. Stoga, prije nego što krenemo u razmatranja ovoga djela i u odgonetavanje identiteta Ivana Galeba, svakako treba napomenuti da prvo lice kojim je pisan roman te priča koja često ima samo pozadinsku svrhu, otvaraju potrebu za drugačijim pristupom. Forma kvazi-autobiografskog romana kakvom je uobličeno ovo djelo zamagljuje granice pripovjedača i lika. Avantura odgonetavanja vodi nas preko razine ispriповijedanoga na razinu pripovijedanja s čestim prožimanjima tih dviju razina i mjestima na kojima se pitamo tko je tu doista Ivan Galeb: onaj tko pripovijeda ili onaj o kome se pripovijeda, ili možda obojica.

Osim forme, problem pri prepoznavanju Ivana Galeba predstavlja i on sam kao tema. Naime, dopušta nam da ga upoznajemo kroz priče o svome djetinjstvu, kroz čitav niz svojih promišljanja života i smrti, kroz najintimnije refleksije kojima je preokupiran – a tim pripovijedanjem ujedno i tvori vlastiti identitet. Čitatelj je Galebov suputnik, pratitelj u prepoznavanju Galebove biti postojanja.

Promjena Galebova identiteta i problematizacija smrti ključna su mjesta za pronalazak Ivana Galeba, za što bolje upoznavanje njegova identiteta na razini ispriповijedanoga. Pokušaj pronalaska pripovjednog Ivana Galeba odvest će nas u razmatranja vrlo slojevite pozicije pripovjedača autobiografske forme.

Avantura odgonetavanja ovoga romana jest upoznavanje Ivana Galeba.

1.

IVAN GALEB I PRIPOVJEDNE INSTANCE

Ivan Galeb leži u bolničkom krevetu i pripovijeda o sebi. Je li Ivan Galeb onaj koji leži i pripovijeda ili onaj o kome se pripovijeda, ili pak onaj tko pripovijeda i o Ivanu Galebu koji leži u bolničkom krevetu i o Ivanu Galebu liku? Drugim riječima, je li Ivan Galeb jedna instanca ili je Galebov identitet rascijepljen na više razina? Traženje njegova identiteta zahtijeva višeslojne potrage, zadiranje i u pripovijedanje i u ispriповijedano, praćenje razvoja Ivana Galeba kao pripovjedača i Ivana Galeba kao lika.

Pripovijedanje je način pomoću kojega razumijevamo jedan drugoga, ali kojim razumijevamo i samoga sebe. Pri pripovijedanju o nekoj osobi stvara se slika o njoj na temelju ispriповijedanoga, formira se viđenje iden-

titeta te osobe razumijevajući je kroz samu naraciju. Međutim, kako pripovijedati o samome sebi, a da se pritom zadrži cjelovitost? Kako obuhvatiti svoj identitet i ispriповјediti se posve? Kako razumjeti samoga sebe? Pripovijedanjem o sebi, stvoren je drugi Ja koji je vremenski odijeljen od samog pripovjedača i koji za njim uvijek nužno kaska. Pripovijedati o sebi znači podvojiti se, udvostručiti se i pritom staviti onoga sebe koji je ispriповјedan u zakašnjeli odnos prema onomu sebi koji pripovijeda.

U *Proljećima Ivana Galeba*, instanca bolesnika koji leži u krevetu u bolnici pripovijeda o vlastitom djetinjstvu, svojim životnim anegdota, epizodama iz svoje mladosti, i time se ispriповјedani Ivan Galeb ne može poistovjetiti s Ivanom Galebom pripovjedačem. To su Ivani Galebi različitih iskustava, različitih perspektiva, različitih znanja i različitih uvida. Čak i u trenucima kada Ivan Galeb pripovjedač pripovijeda o svojim refleksijama, o svojim stavovima, emocijama i intelektualnim dometima, onaj o kojemu Ivan Galeb pripovjedač pripovijeda odmaknut je od njega samog. Čim je pretočen u naraciju, čim je ispriповјedan, taj Ivan Galeb je novi Ivan Galeb, nesvodljiv na pripovjedača.

Proljeća Ivana Galeba, roman u prvome licu, može se promatrati kao autobiografija Ivana Galeba kroz koju sam pripovjedač konstruira drugog sebe, onog ispriповјedanog, onog djetinjeg ili mladog Ivana Galeba, onog polemičnog, kontradiktornog, intelektualnog, promišljenog, analitičkog, hipersenzibilnog Ivana Galeba koji nikada nije svodljiv na onog prvog – Ivana Galeba pripovjedača. Kroz autobiografiju, naraciju o sebi, dolazi do udvostručenja, Ivan Galeb se cijepa na Ivana Galeba koji pripovijeda i na Ivana Galeba o kome se pripovijeda. Početni dio romana daje jasan razmak između instanci nastalih pripovijedanjem – pripovjedača i lika. Tada se iznose sjećanja o djetinjstvu u kojima je Ivan Galeb lik puno mlađi od Ivana Galeba pripovjedača. No, mnogi dijelovi romana odnose se i na trenutke neposredno pri samom pisanju, kada je ispriповјedani Ivan Galeb odrastao i tada se sve više sužava vremenski rascjep s Ivanom Galebom pripovjedačem. “Sada me sve više zanima pejzaž, a sve manje ljudi u njemu; sve više stablo, ili pamučast oblak, ili boja neba, ili plavi obris brda u daljini, a sve manje čovjek. Valjda smo jedno drugom već sve rekli.” (Desnica, 29). Ovakvi su dijelovi laka zamka u koju se upada pri pokušaju opovrgavanja rascjepa između pripovjednog Ja i ispriповјedanog Ja. Naime, ispriповјedano ne može uhvatiti pripovijedanje, čim je pripovjedač napisao: “Sada me sve više zanima pejzaž...” (Ibid., 29), taj *sada* prestao je biti pripovjedačeva sadašnjost, prestao je biti dio Ivana Galeba pripovjedača i postao je dio Ivana

Galeba lika, dio ispriповijedanog Ivana Galeba. Uporabom prezenta i vremenskih priloga kao u ovom primjeru, zamagljuje se granica pripovjedača i lika, no pripovijedanje je ipak uvijek ispred ispriповijedanoga i ono je u trenutku sadašnjosti lika – već pođmaklo!

Budući da su pripovjedno Ja i ispriповijedano Ja nužno rascijepljeni, ono što bi se dogodilo kada bi ispriповijedani Ja sustignuo pripovjedno Ja, bio bi naratološki brodolom.² Nemoguće je ispriповijedanom uhvatiti samo pripovijedanje, baš kao što je nemoguće napisati kraj pripovijedanja. Jer kada bi se kraj i pokušao napisati, to bi značilo da nužno postoji ono pripovijedanje koje je ispred ispriповijedanoga i još se nije pretvorilo u ispriповijedano. Taj kraj ne bi bio uistinu kraj. “To je ono što ja zovem naratološkim brodolomom: sraz prošlosti i sadašnjosti nakon kojega pripovijedanje više nije moguće” (Currie, 197). Naratološki brodolom označava nemogućnost ispriповijedivosti kraja; kraj ispriповijedanoga ne podrazumijeva kraj pripovjedača te je potragu za identitetom Ivana Galeba potrebno provesti i kroz pripovjedača i kroz ispriповijedanog.

2.

IDENTITET IVANA GALEBA NA TEMELJU ISPRIPOVIJEDANOGA

“Nespoznatljivo i neispriповijedano možda usmjeravaju pozornost na ideju da je identitet doista identitet samo dok traje pripovijedanje.” (Ibid., 198)

Kakav je identitet Ivana Galeba dok traje pripovijedanje? Odgovor na pitanje tko je Ivan Galeb u samomu pripovijedanju, čitatelj tvori prvenstveno na temelju ispriповijedanoga. Pripovijedanje je medij za tvorbu identiteta utoliko što Drugome omogućava da razumije ono prvo Ja, odnosno Ivana Galeba, dok, s druge strane, pripovijedanje u prvome licu tvori i samoga pripovjedača. Slično je i u svakodnevnom dijalogu sa samim sobom: subjekt pripovijeda samom sebi kako bi razumio ono o čemu pripovijeda i na taj način gradi i vlastiti identitet, oblikuje samoga sebe.

Govorni/spisateljski subjekt ne može posve ispriповijediti samoga sebe, uvijek postoji sam trenutak pripovijedanja koji prelaskom u ispriповijedano

² Vidjeti u: Currie, Mark, “Istinite laži” u: Biti, Vladimir ur., *Politika i etika pripovijedanja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002.

otvara novi trenutak nezahvaćen ispriповijedanim. Ipak, sam postupak pripovijedanja izvrstan je način da se nadogradnja vlastita identiteta usmjeri u željenom smjeru. Pripovijedanje ujedno ograničava samog subjekta, a istovremeno mu omogućuje i razvitak. Ograničava ga utoliko što ga svodi na jezično omeđenje, zaogrće ga formom koja ne obuhvaća njegovu potpunost. Međutim, pripovijedanjem se subjekt ujedno i razvija jer sve što će taj subjekt ispriповijediti bit će također dio njegova identiteta, odnosno njegov identitet bit će nadograđen, nadopunjen pripovijedanjem. Ivan Galeb za čitatelje jest upravo onakav kakvim ga identificiramo na temelju pripovijedanja. Identitet Ivana Galeba stvara se na temelju ispriповijedanog o Ivanu Galebu. Identitet je ovisan o pripovijedanju, konstruiran na temelju naracije; pripovijedanje je medij razumijevanja drugoga i medij tvorbe identiteta drugoga (ali i samoga sebe).

Budući da smo gore u tekstu otvorili pitanje odnosa pripovjednog Ja prema ispriповijedanom Ja, pokušajmo odgonetnuti barem ono naoko uхватljivije – identitet Ivana Galeba kao lika. Ako bi se određenje identiteta Ivana Galeba provelo na temelju uloge koju Ivan Galeb zauzima u društvu, na temelju zanimanja, odnosno karijere koja ga karakterizira, tada bi se, u althusserovskom³ smislu, Ivana Galeba odredilo kao glazbenika – propalog violinista. Budući da je njegov prvi identitet neslavno doživio krah, Ivan Galeb, pišući djelo koje čitamo, postaje spisatelj i tvori svoj novi identitet. Sebe kao glazbenika tvori pripovijedanjem o vlastitoj neuspješnoj glazbenoj karijeri, svojoj sudbini ozlijeđenog i time onesposobljenog violinista koju i ne smatra tragičnom. Sebe kao spisatelja tvori upravo pripovijedanjem o svom prethodnom identitetu, pripovijedanjem o svojim promišljanjima te pripovijedanjem o vlastitom pripovijedanju. Ovim posljednjim, autoreferencijalnim pripovijedanjem, pripovjedač uvjerava čitatelja u istinitost samoga pripovijedanja, kao da svojim vlastitim Ja potvrđuje ispriповijedano, stoji iza ispriповijedanoga. Takvi signali još dublje uvlače čitatelja u vjerovanje u pročitano i zamagljuju činjenicu da i autoreferencijalni iskaz zapravo pripada onom ispriповijedanom Ivanu Galebu, a ne pripovjedaču. “Jednu dalju zapreku mom pisanju vidim u tome što sam strašno, baš strašno neuk” (Desnica, 157), razina vjerodostojnosti pripovijedanja povećava se ovakvim sig-

³ Althusser promatra subjekt kao rezultat subjektivizacije ili podčinjavanja ideologijskim aparatima države koji pojedince “prizivaju” da se prepoznaju kroz uloge koje zaprimaju unutar tih državnih aparata.

nalima u kojima tražimo oslonac kada želimo povjerovati da onaj koji pripovijeda i onaj o kome se pripovijeda nisu odvojeni. Međutim, njihov je rascjep neminovan, njihova vremenska distanca neizbježna.

“... pouzdanost pripovijesti o sebi ovisi o vremenskom razmaku između pripovjedača i onoga o čemu se pripovijeda, ali mora žrtvovati iskrenost pripovjedne samosvijesti da bismo toj pripovijesti vjerovali. Možda nije pretjerano reći da svako pripovijedanje postoji u tom stanju fikcionalne istine, u obliku istinite laži.” (Currie, 192)

Fikcionalna istina i istinita laž Galebova pripovijedanja za čitatelja su jedini način upoznavanja Galebova identiteta, medij za odgonetavanje tko je doista Ivan Galeb.

Pripovjedač nas u *Proljećima Ivana Galeba* vodi daleko u svoje djetinjstvo, u priče o svom djedu, baki, igri svjetlosnog miša, ocu, majci, tetkama, stricu, glumačkoj družini, učitelju violine, svojim prijateljima iz djetinjstva, fra Anđelku, svojoj ženi i kćeri... Mogli bismo nabrojati mnogo Ivana Galeba o kojima je bila riječ. Dakle, i samo ono ispričovijedano nije jedinstvena instanca, i sam lik Ivan Galeb umnožava se u onolikom broju u kolikom postoje različiti vremenski odmaci od propovijedanja. Razmak varira, rascjep se čas produbljuje čas sužava, a Ivani Galebi se množe. To znači da, uz nužno cijepanje Ivana Galeba na pripovjedno Ja i ispričovijedano Ja, postoji još cijepanja. Rascjep se proteže i unutar samog ispričovijedanog Ja. Postoji mnoštvo rascijepljenih likova okupljenih pod nazivom Ivana Galeba. Svaki sa svojom vremenskom distancom prema Ivanu Galebu pripovjedaču, svaki sa svojom razinom znanja, svaki sa svojom perspektivom. Tako bismo primjerice mogli odrediti jednog Ivana Galeba dječaka, jednog Ivana Galeba mladića, jednog Ivana Galeba violinista, te jednog Ivana Galeba spisatelja. Postoji mogućnost još sitnijeg cijepanja, Ivani Galebi se umnožavaju u mnoštvo likova.

3. PRIPOVJEDAČ

3.1.

Tko je zapravo pripovjedač u *Proljećima Ivana Galeba*

Kako uhvatiti pravog pripovjedača ako je roman pisan u prvome licu? Kako uhvatiti onoga tko doista pripovijeda u svojoj autobiografiji? Postoji li nadinstanca nad onim Ivanom Galebom koji leži u bolnici, pripovjedač koji pripovijeda o samoj situaciji u kojoj dolazi medicinska sestra, situaciji koja nam naoko izgleda kao pripovjedačeva sadašnjost? Mogli bismo pretpostaviti da, kada je riječ o autobiografiji, sve ono ispriповijedano zapravo se odnosi na lik, na ispriповijedano Ja, dok onaj koji pripovijeda, pripovjedno Ja, stoji iznad svega ispriповijedanog, (posve?) nevidljiv.

“U dokolici, zabavljam se praveći planove što sve treba da učinim kad izađem iz bolnice (...). O, kako bi se čovjek želio izvući odavle, ostaviti sve ovo za leđima, pa dobro iskupan i izbrijan navući svježe flanelsko odijelo (ne, odveć svijetlo ipak), zavezati lagani foulard oko vrata, i uputiti se, putnik bez prtljage, u jedno novo proljeće!” (Desnica, 111)

Tko pripovijeda u ovom primjeru, radi li se tu o nevidljivom pripovjedaču koji tematizira situaciju bolesnog Ivana Galeba i nadijeva mu misli o novom početku, novom proljeću? Moglo bi se pretpostaviti da je iznad ovih ispriповijedanih riječi zbilja neka vrsta nadinstance koja pripovijedanjem u prvome licu kamuflira svoju nevidljivost, a istovremeno se lik pretvara da je pripovjedač. Mogli bismo ove zgrade, a zgrade ovakvog tipa u djelu su česte, tumačiti kao pravog pripovjedača koji nadopunjava izrečenu misao s *ne, odveć svijetlo ipak* i na taj način isplivava na površinu njegovo pravo lice, bez krinke lika. Naravno, i ti diskurzi u zagradi mogli bi se također tumačiti i iz drugoga kuta, jednostavno kao dio svijesti Ivana Galeba lika, i tada bi onaj pripovjedni Ja ostao posve neprikazan u tekstu:

“Pripovijedanje stvara nazočnost u tekstu samo kao spektralnu formu koja je lišena svog identiteta čak i kad se taj identitet uspostavi. Stoga se autor i pripovjedač uvijek konstruiraju i dekonstruiraju pisanjem kao načelom samo-diferencije unutar glasa. Svako pojedino ‘ja’ proglašava svoju djelomičnu inkompatibilnost s drugim instancijama. Na taj način ono također proglašava ne samo svoju književnost nego svoju nenapisanost. Glas se, od instancije do instancije, pojavljuje kao da ga je napisao ‘netko nepoznat’” (Gibson, 343).

Baš kao što dobro oslikava ovaj Gibsonov⁴ komentar tako se i naš Ivan Galeb pripovjedač gubi, izmiče čitatelju, postaje proziran, nevidljiv. Sva njegova uhvatljivost, vidljivost, iščitljivost, pretače se u ispriповijedanog Ivana Galeba, u lik Ivana Galeba. U ovakvom diskurzu pripovjedač stvara ispriповijedano, time se sam stavlja u nedokučiv položaj koji razotkrivamo samo preko onog ispriповijedanog – nevidljivost je umotana u krinku ispriповijedanoga:

“‘Transcendentalni dvojniki’ je čudna, ustrajna, samopotkopavajuća konfiguracija modernističkog diskurza. Nije se pokazala ni izbježivom ni prevladivom. Transcendentalni je dvojniki biće čija je uloga ravnajućeg subjekta djelovanja i istraživanja stalno progonjena nagonom da se pojasne mračni elementi u njegovoj želji, opažanju i rasuđivanju time što će se on pretvoriti o objekt istraživanja. Svaki se put rezultati nove analize vraćaju subjektu koji je pokreće; on nikada ne doseže čvrsto tlo na kojemu teži stajati. Sama se ta potraga ne da dokinuti (Conolly, 11)” (Biti, 2002: 27).

Transcendentalni dvojniki Ivana Galeba pripovjedača jest njegov vlastiti lik, Ivan Galeb pretvoren je u objekt istraživanja. Pripovijedanjem o sebi, Galeb tvori svoj identitet, i ta je tvorba nedokidiva. Dok god traje pripovijedanje, trajat će i tvorba identiteta. A, budući da je pripovjedač autobiografije neispriповijediv u cijelosti, i tvorba njegova identiteta teoretski je nedovršiva.

3.2.

Pripovjedač u kontekstu Stanzelovih razmatranja

Potruga za pripovjedačem se nastavlja. Problem kako doći do pripovjedača uzrokovan je tipom diskurza. U diskurzu pisanom u trećem licu nije teško razlučiti lik od pripovjedača, nije teško odvojiti pripovjedno Ja od ispriповijedanog Ja i usporediti u kakvom su odnosu te dvije instancije, međutim u diskurzu kakav su *Proljeća Ivana Galeba*, ispriповijedanom u prvome licu, ovo prvo lice zamagljuje odnos pripovjedača i lika, teško je razlučiti tko tu doista pripovijeda dok god se on krije iza onoga o kome pripovijeda.

Možda nam tu može pomoći Stanzelova teorija u kojoj se opisuje opozicija pripovijedanja u prvom licu i pripovijedanja u trećem licu, te se

⁴ Izvor za raspravu glas – jezik: Gibson, Andrew, “Pripovijedanje, glasovi, pisanje” u Milanja, Cvjetko ur., *Autor, pripovjedač, lik*, Svjetla grada / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Pedagoški fakultet, Osijek, 2000.

podrobnije opisuje što se točno događa s pripovjedačem koji piše u prvome licu:

“... Pripovjedač nije samo onaj koji se sjeća svog prošlog života već i onaj koji svoju prošlost oblikuje u mašti. Njegovo pripovijedanje nije stoga tako strogo vezano uz iskustveno-spoznajni horizont onog JA koji doživljava...” (Stanzel, 181).

Upravo tako ni naš Ivan Galeb pripovjedač nije samo onaj Ivan Galeb koji doživljava svoje preokupacije, anegdote u djetinjstvu, pripovjedačeve misli nisu samo one misli koje stoje u iskazanom Ivanu Galebu liku. Već sam spomenula zgrade, kao specifično označeni dio diskurza, koje bi se ponekad mogle tumačiti kao izvornog pripovjedača, kao pripovjedačev glas lišen vlastita lika.⁵ Stanzel uvodi pojam tjelesnosti koji je svojstven obim instancama, i ispričovijedanom Ivanu Galebu i Ivanu Galebu pripovjedaču, tjelesnost je neka vrsta čitateljeva doživljaja koji se stvara na temelju čitanja, konstrukt koji čitatelj formira pokušavajući pojmiti i razumjeti tko tu pripovijeda i o kome se tu pripovijeda, na taj način si predočava odnos prema nevidljivom pripovjedaču. Kada pripovjedač kaže: “Pročitao sam ovo što

⁵ Diskurz u zgradama nije uvijek u jednakom odnosu prema diskurzu koji te zgrade okružuje. Ponekad pripovjedač u zgradama zna jednako koliko i lik: “Zamišljao sam kako u noći leži pored nje – ona spava a on bdije – i u njoj nezaustavivo nešto raste, raste. (A dokle će, mili bože, tako to da raste? i kako će to da svrši? i što će biti poslije?)” (Desnica, 38). Ipak, češća je situacija u kojoj pripovjedač zgrada zna više od lika: “Egidio je spazio na balaturi tanku crnomanjstu djevojku sa živim crnim očima. (A nije ni slutio kako će se naglo razdebljati i kako će te crne oči s godinama postati zle.)” (Ibid., 59). Zgrade su nekada naznaka refleksije unutar sjećanja: “A kada bi onaj slučajno obrnuo prema meni svoje pepelno, cijanotično lice, ja bih brže skrenuo pogled i preznuo kao mali zvjerokradica. Iako sam od najranijih godina skroz sentimentalna, i valjda rođen s ukusom za bolečivu osjećajnost (nesentimentalne ljude, ma kako oni umni, sposobni, pa i nadareni bili, oduvijek sam nagonski osjećao kao manje vrijedne, zapravo defektne)...” (Ibid., 39) ili obrnuto, zgrada kao sjećanje unutar refleksije: “Taj isti pijetet zahtijeva da jeziva fotografija na kojoj je retuša dragoj umrloj osobi nakazno izobličila usta i nanizala joj niz mišji sitnih bisernih zubića, u vijeke visi nad noćnim omarićem i da se svake večeri pred lijevanje cjeliva. (Sjećam se da je baka smjesta otpustila služavku koja je tragove tih cjelova na staklu fotografije moga oca zbrisala istom mokrom krpom kojom je obrisala prozorska stakla.) Ali ta materijalizacija osjećaja građaninu je, eto, potrebna: pravi, čistokrvni građanin ne nosi u srcu ništa, ama baš ništa: osjećaj nefiksiran za kakav fizički predmet postaje puka sjena, i čovjek ubrzo počinje da sumnja u realnu opstojnost svog osjećanja, ako je ne dokazuju materijalni predmeti koji ga u sebi utjelovljuju” (Ibid., 50, 51). Ovi su odnosi samo neki od različitih vrsta odnosa koji se javljaju između diskurza u zgradama i onoga izvan zgrada; taj se odnos ne može jednoznačno odrediti i nemaju sve zgrade istu svrhu unutar okolnog teksta.

sam dosad napisao, i prasnuo u smijeh. Što li sam se dao u filozofiranje!” (Desnica, 90), čitatelj dobiva dojam da iza autobiografije stoji tjelesno postojeće biće, stvara se slika o ‘onome koji piše’, pripovjedač kao uloga koju zauzima pisac tijekom pisanja svodi se na dojam tjelesnosti, stvara se konstrukt koji karakterizira dojam tjelesnosti:

“Posve je drukčiji pripovjedač u prvom licu ‘klasične’. tj. kvazi-autobiografske forme Ich-romana; njegov JA je konkretan JA s tijelom, a to znači da je njegova tjelesnost dio njegove egzistencije koja je čitaocu bliska po tome što je on doživljava kao doživljajno jastvo. I onom JA koje priča svojstvena je također tjelesnost iako je kod različitih autora ostvarena u različitoj mjeri. (...) Ta tjelesnost u obliku kvazi-autobiografskog romana pisanog u prvom licu obilježava kako JA koje doživljava, tako i JA koje priča. Redukcijom predstavljanja JA koje priča smanjuje se i stupanj njegove tjelesnosti dok utoliko jasnijom postaje tjelesnost jastva koje doživljava” (Stanzel, 189, 190).

Na taj je način pripovjedač ovisan o onome ispriповijedanom, te bismo *Proljeća Ivana Galeba* mogli tumačiti kao roman s nevidljivim pripovjedačem, ili pak neke zgrade tumačiti kao mjesta izbijanja pravog pripovjedača, neskrivenog iza vlastita lika. Tu međuovisnost opisuje i Stanzel tumačeći trajanje pripovjedača trajanjem pripovjednog čina, odnosno ograničenost života pripovjedača granicama koje mu zadaje vlastito ispriповijedano:

“... jer u pripovjednom tekstu u prvom licu doživljam i iskustvo redovito se u pripovjednom postupku spajaju u autentično jedinstvo pa je čitalac ponukan da predodžbom konkretizira to egzistencijalno jedinstvo doživljaja i pripovijedanja. Drugim riječima, zaokruživanje života pripovjedača u prvom licu postiže se tek zaokruživanjem pripovjednog čina” (Ibid., 194).

Dakle, Ivan Galeb pripovjedač živi dok god traje pripovijedanje o Ivanu Galebu, on je tim pripovijedanjem omeđen, pripovijedanje je njegov produkt, ali ujedno i njegov omogućitelj, njegov preduvjet za prebivanje, postojanje.

Autoreferencijalnim osvrtima povećava se utisak iskrenosti pripovjedača, čitatelj je još dublje uvučen u djelo i stvara se dojam suučesništva pripovjedača i čitatelja. To je, naravno, samo dojam, i na taj se način može provoditi i samoopravljanje pripovjedača nad vlastitim ispriповijedanim. Kada nam pripovjedač Ivan Galeb opisuje kako bi on pisao kad bi pisao (izbjegnuvši činjenicu da već piše) zapravo opisuje argumente za vlastiti diskurz:

“Da ja pišem knjige, u tim se knjigama ne bi događalo ama baš ništa. Pričao bih i pričao što mi god na milu pamet padne, povjeravao čitaocu, iz retka u redak, sve što mi prođe mišlju i dušom. Časkao bih s njim. Ako uopće ima poezije, tad je

poezija ono na što naša misao i naša senzibilnost naiđu lutajući pustopašicom. Upregnute pod bilo što, vođene bilo kojom ucrtanom stazom i uperene na bilo kakvu poentu, one teško nailaze na pravu poeziju. Punio bih mu uši svakojakim buncanjem i maštarijama. Tak tu i tamo, u svakom petom ili desetom poglavlju, malo bih zašarao kao da se, tobože, nešto događa ili kao da će se, tobože, nešto dogoditi, toliko da bih ga obmanuo pa da me ne napusti, kao što obmanjujemo dijete koje smo protiv njegove volje izveli u šetnju. A onda bih mu opet za daljih pet ili deset poglavlja bajao što mi samo od sebe navire na usta” (Desnica, 96).

Na ovaj je način pripovjedač skriven pod svojim likom koji još nije zaživio u svom drugom identitetu, identitetu Ivana Galeba spisatelja. Slična je situacija i u sljedećem autoreferencijalnom osvrtu u kojem se ponovno zamagljuje granica pripovjednog Ja i ispričovijedanog Ja:

“Jutros sam listao svoje bilješke i opet se nasmijao nad samim sobom. Ako se ne varam, htio sam da ispričam nešto kao ‘moj život’, ili možda ‘moje djetinjstvo’ – a eto sam odlutao u nekakve meditacije, u nekakva maštanja, čak u nekakvo moralisanje! I ispalo je više kao neki ‘irealni dnevnik’: ne znam sam da li dnevnik nekadašnjih dana, ili ovih sadašnjih, ili možda nekih trećih, nepostojećih dana koji vise van vremena. A mogao bih da ispišem na čelu ovih stranica i naslov: ‘jedan neosmišljeni životopis’” (Desnica, 153).

4.

PROMJENA IDENTITETA IVANA GALEBA

Ivan Galeb pripovjedač pripovijeda o sebi, o Ivanu Galebu liku i na taj način formira vlastiti identitet. Tijekom pripovijedanja njegov se identitet nadograđuje, razvija, da bi na kraju posve prešao iz jednog identiteta u drugi.

Prva etapa života Ivana Galeba jest njegovo djetinjstvo. Brojna su sjećanja pripovjedača vezana upravo za ovo njegovo životno razdoblje. Izlazeći iz te najranije faze, odlaskom u grad, Galeb stječe identitet violinista – u gradu dobiva svoga učitelja violine, počinje se oblikovati kao glazbenik. Takvim određenjem Galebova identiteta zapravo smo ga odredili prema njegovu zanimanju, karijeri, području bavljenja. Pri tvorbi identiteta najčešće se određujemo po vlastitome položaju unutar društva i ulozi koja nam je dodijeljena unutar društvenog sistema. Takvim identitetom, određenim glazbenom karijerom, Galeb je bio tvoren tijekom svoga mladenaštva. No, primičući se starijoj dobi, Galeb prelazi iz jednog identiteta u drugi, mijenja područje svojega zanimanja i postaje novotvoreni Ivan Galeb.

Identitet Ivana Galeba violinista prekinut je naglo, no sam Ivan Galeb nalazi u tome neku vrstu obrazloženja, možda čak i dobru sreću:

“Zacijelo je i on čuo priču o tragediji virtuozu koji je nesretnim slučajem, ili nesmotrenošću, na veselom izletu, kada se najmanje tome mogao nadati, iznakazio ruku, i time se upropastio i onesposobio za dalju karijeru; i to upravo u času kad je već stajao na pragu slave – itd., itd. Obična slatka pričica, dobra za šiparice i za posljednje stranice sedmičnih ilustracija. I kadra, čak, uz neki minimum spretnosti, da čovjeku donese kudikamo više slave nego što bi mu ikada mogla donijeti ona promašena karijera. A može uroditi još i tom neočekivanom blagodati, da čovjeku ponude da igra sam sebe u filmu, da izigrava sam svoju ‘tragediju’. Eto što sve može da donese jedna sretno potrefljena nesreća” (Ibid., 31).

Tako opisuje Ivan Galeb krah svoga prvoga identiteta, koji je ujedno i temelj za tvorbu njegova sljedećeg, drugog identiteta – Ivana Galeba spisatelja. Međutim, kako tvori svoj drugi, spisateljski identitet? Isto se pitanje može postaviti i za prvi identitet – što je medij za tvorbu identiteta? Pripovijedanje. O sebi kao o djetetu Ivan Galeb pripovijeda, o sebi kao violinistu Ivan Galeb pripovijeda, a upravo samim pripovijedanjem o svojim bivšim identitetima stvara novog sebe. Ovim romanom Galeb stvara svoj novi identitet, postaje Ivan Galeb spisatelj.

Kada Ivan Galeb pripovjedač pripovijeda o sebi, svojoj prošlosti i svojoj kvazi-sadašnjosti, on se oblikuje kao spisatelj. Međutim, pripovjedač Ivan Galeb nam je sam nedohvatljiv jer se uvijek, ili gotovo uvijek, skriva iza svog lika. Stoga je nama nemoguće prepoznati identitet Ivana Galeba kao zbroj instanci pripovjednog i ispriповijedanog; ne možemo zaključivati o Ivanu Galebu pripovjedaču jer je on uvijek ispred vlastitoga ispriповijedanog, te nam cjelokupni identitet Ivana Galeba mora ostati neuhvatljiv.

Pripovijedanjem o sebi Ivan Galeb proizvodi svoje identitete, no on sam uvijek je korak ispred svoga ispriповijedanoga, i time ponovno omogućen za novo pripovijedanje. Takvo je hvatanje cjelokupnog identiteta beskonačni pokušaj pripovijedanja o svojoj sadašnjosti, pripovijedanja koje odmah prelazi u pripovijedanje o *onom* sebi, a nikada o *ovom* sebi. Pripovijedanje o sebi zapravo je postupak pojašnjavanja, razumijevanja sebe koji nikada ne može biti dovršen. Razumijevanje sebe ostvaruje se preko pripovijedanja, spomenuto je već da je pripovijedanje način otkrivanja pojavnosti iz domene nerazumljivog u domenu razumljivog. Međutim, koliko se god trudili, proizvod pripovijedanja bit će uvijek plod ispriповijedanog, plod prošlosti, a onaj novi Ja ponovno materijal za novo pripovijedanje, i tako do u beskonačnost. Pripovijedanjem o sebi Ivan Galeb pripovjedač stvara nove sebe,

isprispovijedani Ja se množe. Ima ih onoliko koliko se instanca pripovijedanjem proizvelo. Te se instance razlikuju po veličini vremenskih odnosa od pripovjedača. Oni su Ivani Galebi rođeni pripovijedanjem kao pokušajem obuhvaćanja identiteta Ivana Galeba, nemogućeg spajanja Ivana Galeba pripovjedača sa svojim isprispovijedanim instancama.

Pripovijedanje je performativno koliko i konstativno, dakle nije samo riječ o tome da Ivan Galeb pripovijeda o sebi, već se on istovremeno i stvara. Ivan Galeb kao intelektualac, kao hipersenzibilan umjetnik, kao osoba osuđena na usamljenost, kao onaj tko istovremeno i osuđuje kontradiktornost i divi joj se i sam je proizvodi. Sve su to Ivani Galebi, i oni proizvedeni pripovijedanjem i onaj neisprispovijedani – pripovjedač. Performativnost je ona dimenzija jezika kojom se ostvaruje djelovanje, ona strana jezika kojom se ne samo konstatira o izvanjezičnoj stvarnosti već se i samim jezičnim činom stvarnost proizvodi.⁶ U romanu *Proljeća Ivana Galeba*, performativna strana jezika omogućava subjektu – Ivanu Galebu – da tvori svoj identitet i proizvodi svoju stvarnost rabeći jezik. Tada je od konstatacije o Ivanu Galebu puno važnije proizvođenje, stvaranje njegova identiteta jezičnom uporabom. U tome je smislu pripovijedanje medij za tvorbu Galebova identiteta, a performativnost jezika sredstvo kojim se taj identitet oblikuje.

Pripovijedajući o sebi, Galeb se ujedno i nadograđuje; pokušavajući se razumjeti, njegov identitet raste, a razotkrivajući svoje bivše identitete stvara se njegov novi, spisateljski identitet. Performativna strana jezika tvori Galebovu stvarnosti i upravo se jezikom/pripovijedanjem oblikuje novi identitet Ivana Galeba.

Ta potraga za jastvom Ivana Galeba okosnica je cijeloga djela. Njegov Ja se ponekad izgubi unutar nekog novog Ja. I sam pripovjedač svjestan je svoje potrage, često se njome poigrava mijenjajući vremenske odmake svojih vlastitih, pripovijedanjem proizvedenih, Ja. Tako se neka poglavlja bave anegdotama iz djetinjstva, neka iz mladenaštva, neka iz zrele dobi – primjerice Galebovim brakom, neka situacijama iz bolnice – dakle iz vremena neposredno uz pisanje, neka refleksijama koje nisu vremenski definirane, već vrijeđe za pripovjedačevo *sada*, što je zapravo važeće za *sada* onog is-

⁶ U knjizi *Učinci književnosti* Kristina Peternai opisuje ključne Austinove postavke o dvjema vrstama jezičnih iskaza: tako konstativi nešto tvrde, opisuju stanje stvari i podliježu kriteriju istinitosti ili laži, dok performativi ne podliježu tomu kriteriju, već u zbilji proizvode radnju na koju referiraju. Prema Austinu konstativi su prešutni performativi jer svaki je govor nekomе upućen i time komunikacijska koncepcija jezika dobiva prednost nad spoznajnom.

pripovijedanog. Često se ti vremenski različito rascijepljeni Ivani Galebi isprepleću i unutar istog poglavlja, a ponekad se čak i tematiziraju:

“Čovjek se ne rađa odjednom i definitivno. Rađamo se s nekoliko nadodanih embrionalnih ličnosti u sebi povezanih samo tankom vezom identičnosti doživljajnog subjekta, uzicom našeg ‘jastva’, kao lančane mine” (Desnica, 287).

Na taj se način tumači i nostalgija kao nedostajanje jednog svoga minulog Ja:

“Nostalgija za mjestima tek je opsjena: svaka je nostalgija nostalgija za jednim nestalim vremenom i za jednim nestalim ja u njemu. Mi samo podliježemo toj opsjeni kad žudimo za mjestima. Nosimo u sebi pejzaže pod zrakama sunca, gradove pod sitnom kišom. A u svakom zapamćenom pejzažu, u svakoj viziji grada nosimo i jednog sebe. I kad priželjukujemo onaj pejzaž, onaj grad, mi želimo samo da opet nađemo, da opet osvojimo i usvojimo ono ja koje u tim mjestima i vezano za ta mjesta živi. Odatle, svaka je nostalgija neutaživa” (Ibid., 330).

Upravo je tako i nemoguće obuhvatiti sve Ja koji su stvoreni s onim Ja koje pripovijeda. Isto je tako neutaživa i nostalgija za samim sobom, za pripovijedanjem o cijelome sebi.

Vratimo se onom uhvatljivom – ispričovijedanim identitetima. Svoj prvi identitet, Ivana Galeba violinista, pripovjedač opisuje kroz raskid s onim djetinjem u sebi:

“Od nekadašnjeg djeteta u meni nije bilo preostalo gotovo ništa. Sa zadovoljstvom sam otkrivao kako svakim danom popuštaju veze koje su me vezivale za moj krug. Izvjesnost konačnog raskida sazrijevala je ne kao moja odluka već kao neminovnost. Godine djetinjstva za mnom plašile su uspomenu patnje. Iza škrtih riječi ‘život’, ‘moj život’ ocrtavala se ona usijana repatica koja nas izvlači iz tjeskoba sredine i mami obećanjem ko zna čega. A privrženost prema nekolicini bližih osoba, prema baki, prema fra Anđelu, izlinjala je u onaj tanki, mladički površan osjećaj, sasvim vanjski i dekorativan, od koga se lako otkupljujemo razglednicom iz svijeta ili pismom o godovima, ispunjenim od vrha do dna dragocjenim podacima o sebi” (Desnica, 141).

Galebov identitet violinista nastao je naglo, ulazak u mladenaštvo odvio se brzo i bez pretjerana dramatiziranja, baš kao što je taj njegov identitet i prekinut – ozljedom ruke koja nije pretjerano tragično doživljena, niti smatrana apsolutnim krajem u mislima našeg pripovjedača/lika. Ivan Galeb ne promatra krah jednog identiteta završetkom same osobe, svjestan je koliko je čovjek slojevit i podvojen unutar samoga sebe. Kraj jednoga identiteta promatra tek kao početak drugoga, baš kao što se i kraj pripovijedanja o

jednom svojem Ja može vrednovati ujedno kao početak novoga svojeg Ja s napomenom da je svako od tih Ja ujedno i neko drugo Ja, nikako jednoznačno i jednocrtno odredivo. Pripovijedanjem o sebi, subjekt pripovijedanja postaje svoj vlastiti objekt. Taj je objekt spoj različitih karakteristika, pa i onih posve oprečnih. Taj se objekt stvara samim pripovijedanjem, a kada je ispri-povijedan, to je samo još jedna početna točka za novi objekt, za novo Ja (koje će također biti polazište nekom novom Ja). Performativnost pripo-vijedanja omogućuje beskonačno umnožavanje Ivana Galeba.

“Postoji u ljudima nešto što ih tjera iz njihovog vlastitog kuta gledanja, nešto što ih nagoni da budu pomalo pristaše svojih protivnika. To, mislim, izvire iz jedne osnovne istine o ljudima: svi mi jako volimo sebe, svi smo mi silno zaljubljeni u sve što je naše, svi mi strasno želimo da budemo ‘mi’. Ali isto tako strasno želimo i da budemo ‘drugi’. Ima neka posebna, nama nedostupna draž (i u toj nedo-stupnosti baš i leži demon te draži) u onome što nismo mi, ondje gdje nismo mi. Prosto kao da zavidimo drugima na tome što su drugi, a ne mi! I te dvije suprotne istine usporedno žive i djeluju u nama, kao i tolike druge suprotne istine” (Ibid., 167).

“Da sam pisac, nikad ne bih strahovao da ne upadnem u kontradikciju i nedosljed-nost: tek kontradikcija je ono što liku podaje krepčinu i reljef. O, dobro raskrečiti par osnovnih karakternih crta – to je osnova na kojoj se tka uvjerljiv životan ljudski lik!... Kontradiktornost je jedan od temeljnih zakona ljudske psihe, i ko to nije shvatio, nije shvatio ama baš ništa o čovjeku!...” (Ibid., 179)

Ne možemo zaključiti koji je doista identitet Ivana Galeba, već samo nagađati neke elemente identiteta stvorenih pripovijedanjem, pa čak i ako se ne podudaraju s “istinitim” identitetom Ivana Galeba. Vjeroivanjem u ispri-povijedano zanemarujemo neminovan odmak jedinog pouzdanog – pri-povjedača, i zaključujemo o identitetu iako je manjkav.

5.

MOTIV SMRTI U TVORBI GALEBOVA IDENTITETA

“Smrt. Vječita misao. Drug iz djetinjstva. Nasušna hrana mojih dana i mojih noći. Pritajena klica svijesti u našim zaboravima. Jedino stalno i vječito prisustvo u nama.” (Desnica, 75)

Smrt je jedna od tema koja najviše okupira Ivana Galeba. Smrt se pro-matra kao jedina sigurna, izvjesna istina te jedini trenutak doticanja pravoga sebe. Pripovjedač se bavi smrću kroz cijelo djelo, a nekoliko je poglavlja

posvećeno isključivo refleksijama o ovoj temi. Koncept smrti Ivana Galeba, način viđenja ove istine, preuzet je od Martina Heideggera.⁷ Po Heideggeru, tubitak je ona vrsta bitka koja se pita o vlastitom bitku, a po Ivanu Galebu čovjek je čovjek upravo po osviještenosti vlastite smrtnosti. Budući da je smrt po Heideggeru jedini autentični trenutak, bitak-ka-smrti mogućnost tubitka u koji on istrčava kada se nađe licem u lice sa smrtnošću, jedini moment koji je zbilja svojstven samo i isključivo onom koji ga doživljava, tako je i Ivanu Galebu smrt najdublji put prema identitetu. Dakle, čovjek prepoznaje onog pravog, istinskog sebe, onog nepatvorenog i cjelovitog, upravo u trenutku smrti, i otkada je prepoznao svoju smrtnost, otada se može nazivati čovjekom: “Čovjek je postao čovjek onim časom kad je u njemu nikao prvi tračak svijesti o sebi, i, zajedno s tim, prvi tračak misli o vlastitom skončanju.” (Ibid., 80).

Međutim, svijest o smrti ne znači i njeno prihvaćanje, stoga je svatko podložan samozavaravanju. Gledajući smrt drugih uvjeravamo se kako to ne vrijedi i za nas, ili bar *još-ne*: “... daje nam neke nade da će nas, ‘bar za ovaj put’, to mimoići. O, bar za ovaj put! Bar za ovaj jedan jedini put!” (Ibid., 191).

Ivan Galeb neprestano je u susretu sa smrću – ta on leži u bolnici! I njegovim sjećanjima često dominira smrt – smrt njegova oca, njegove kćeri, smrt kao sjena, smrt kao tema Athanatika, generalova smrt, smrt Radivoja... Ipak, posve je drukčije kada se ta smrt ne odnosi na druge već na sebe, tada je to smrt svemirske važnosti. Svakome se njegovo vlastito Ja čini neizmjerivo bitnim, dok se smrt drugih tumači kao *još-ne* smrti vlastitog sebe:

“Smrt je samo za druge. Ona pripada *ne-ja*. Ona je svojstvenost, ona je, štoviše, baš najprisnije obilježje onog širokog, prostranog, nebrotjenog *ne-ja* koje naspram nama i svud oko nas stoji” (Desnica, 48).

Tako ironijski opisuje Ivan Galeb ljudsku uvjerenost u *još-ne* vlastite smrti, usprkos svojoj njenoj izvjesnosti, a, suprotno tomu, na vlastitu se smrt gleda s beskonačnom važnošću:

“A svemir je tako znatan da nema te pojedinačne stvari čiji bi nestanak on uopće i osjetio. A tako je prostran i bogat da nema stvari kojoj se u njemu ne bi našla zamjena, nadoknada, dvojnik. Samo je jedna stvar jedincata i nenadoknadiva u svemiru: to je *ja*” (Ibid., 49).

⁷ Heidegger, Martin, *Bitak i vrijeme*, Naprijed, Zagreb, 1985.

“Što ćemo, stari sve, pa i istine! Jedina istina koja ne stari, koja se ne otrcava, koja ne gubi svoju snagu i svoju aktualnost, to je smrt.” (Ibid., 181). S takvim stavom Ivan Galeb kreće se kroz svoje pripovijedanje, promatra samoću kao svog pratitelja dobivenog po rođenju, promatra irealnost realnoga poigravajući se vjerovanjima – obrazlažući ih nebitnošću objektivnog postojanja, već važnošću samog vjerovanja jer iz njega proistječe djelovanje.

Primjerom Mama-Yumba, koje simboliziraju bilo koje božanstvo, obrazlaže koliko je nebitno postoje li Mame-Yumbe doista jer se iz vjerovanja, a ne iz objektivno postojećeg, izvlači način života – snaga, strah, ubojstva, umjetničko nadahnuće – to je vjerovanje zaslužno za ono što ostaje, za ono što obilježava historiju:

“A svako doba ima svoje Mama-Yumbe, i svaki čovjek ima svoje Mama-Yumbe, i u njima oni daju svoju mjeru i ostavljaju tragove svog prolaska. Svijet je pun takvih Mama-Yumba. Velikih i malih Mama-Yumba, pojedinačnih i općih, svjesnih i nesvjesnih, bezazlenih i opasnih, smiješno nacerenih i stravično izobličjenih. Mama-Yumba zaogrnutih plaštem mitskog ili zaodjevenih u bijelo ruho prividno racionalnoga. A ove posljednje obično su najopasnije. Jer one udružuju u sebi i snagu postojećeg i snagu nepostojećeg, snagu logičkog i snagu alogičkoga, autoritet racionalnog, logički legitimnog, i mračnu faktičnu moć iracionalnog” (Ibid., 85).

Dosada smo smrt promatrali kao jedinu istinu, međutim ako pogledamo Mama-Yumbe, nije li i smrt samo jedna, zapadnjački oblikovana, irealnost realnoga? Nije li i smrt samo jedna Mama-Yumba? U svome tekstu *Mama-Yumba i Mumbo Jumbo* Vladimir Biti nudi čitanje koje bi moglo dovesti u pitanje realnost, postojanost smrti kakva se do sada oblikovala u pripovijedanju Ivana Galeba:

“Dok se sam Galeb, dakle, neustrašivo suočava sa smrću, dotle cijeli ‘svijet’ rabi zaštitničke zaslone Mama-Yumbi. Samo, nije li smrt u njegovim očima ‘jedina objektivna činjenica’ upravo toliko koliko je to Mama-Yumba u očima drugih ljudi; drugim riječima, nije li ona možda nekakva zapadnjačko-muška Mama-Yumba koja za sebe prisvaja univerzalni status?” (Biti, 2005: 170)

Ovakvim čitanjem mogli bismo zaključiti da ni smrt nije toliko postojana, istinita i konačna koliko se nasumičnim iščitavanjem dobiva dojam. Ivan Galeb nije toliko smrtan, što pokazuje i njegov vlastiti susret sa smrću – nakon njegova vlastita gledanja smrti u lice, Ivan Galeb u zadnjem poglavlju šeće gradom i osjeća da: “... nema stvarnijeg dobra od toga: mir sa radošću, s bolom – i preplavljenost suncem” (Desnica, 370).

6. ZAKLJUČAK

Upoznati se s Ivanom Galebom značilo bi razumjeti ga kao lik i kao pripovjedača. U potrazi za identitetom Ivana Galeba dotaknuti su problemi pripovijedanja o sebi, no u zapletenosti autobiografske forme i jest čar odgo-netavanja – upoznati znači razumjeti, a razumjeti znači shvaćati. Budući da je potpuno shvaćanje vlastitoga jastva nedokučivo, i Ivan Galeb ostat će nam pomalo neshvaćen i zagonetan. Uostalom, u njegovim je riječima slojevitost bivanja najbolje opisana:

“U stvarima je jedna luda zbrka i jedna mudra harmonija; jedan pijani besporedak i jedan dublji smisao. Kome je dano da to spozna, dobro je proživio svoj vijek. Taj je obašao čitav svoj krug” (Desnica, 369).

Budući da smo smrt odredili kao trenutak potpune autentičnosti i zaokruženosti, što je kasnije dovedeno u pitanje, mogli bismo najprije Galeba potražiti u trenutku smrti.

Ivan Galeb cijelo je vrijeme okružen smrću, njegovo je pripovijedanje uglavnom smješteno u bolničku sobu, no on dolazi u pravi susret sa vlastitom smrću tek u predzadnjem poglavlju. O čemu je tu riječ? Naime, tijekom pripovijedanja o sebi, prije susreta sa smrću, Ivan Galeb promatrao je smrt kao izvjesnost, apsolutnu istinu. Smrt je tematizirana u mnogim refleksijama i mnogim sjećanjima i zbivanjima koja su se odvijala oko Ivana Galeba pacijenta.

Međutim, kada sam Ivan Galeb dolazi licem u lice ka smrti, usprkos dotadašnjem vjerovanju u konačnost i istinitost toga trenutka, dobivamo poglavlje fragmentiranih misli, kratkih dionica, vremenski neomeđenih, čak i grafički usitnjenih.

Ivan Galeb stoji na liniji između života i smrti, kalendarska godina 1936. gubi svoju konkretnost unutar vremena kao maglovite i teško odredive kategorije:

“Čini mi se velika blagodat što je iz svega toga skupa nestalo vrijeme. Jer vrijeme kao da je ono što događajima našeg života podaje njihovu težinu i njihovu bolnost. Kad je iz njih izvučena nit vremena na koju smo nanizani, oni leže pred našim očima, šaroliki i ravnopravni, poput rasutih đinđuva. Svrstavaju se u jednu ravninu, svi jednako važni, odnosno nevažni, svi jednako živi, odnosno neživi. Sada gledam na život onako kao što se gleda na pejzaž: u njemu je sve istodobno prisutno: riječ ‘prije’ i riječ ‘poslije’ tu su besmislene. I ima u tome nešto što odmara naše oči,

kao gledanje u zelenilo. Posmatran tako, život postaje gotovo bezbolan. Život-
ćilim” (Ibid., 361).

Nakon susreta s, dotada promatrano, jedinom istinom, Ivan Galeb u posljednjem je poglavlju ponovno živ. Smrt ga nije ugrabila u svoju konačnost ili ona sama ipak nije toliko konačna. Naime, budući da Ivan Galeb u posljednjem poglavlju ponovno šeće gradom, štoviše još se čudi ljudskoj žurbi i zatočenosti u vrijeme, mogli bismo smrt promatrati kao ponovno rođenje.

Baš kao što svako pripovijedanje Ivana Galeba pripovjedača proizvodi nove likove Ivane Galebe, svaki sa svojim vremenskim distancama od pripovjedača i svaki s vlastitim rascjepima na nove Ivane Galebe, baš je tako i ovaj tematizirani Galebov susret sa smrću rezultirao novim rođenjem – Ivanom Galebom šetačem u posljednjem poglavlju. Izvjesnost vremena i izvjesnost smrti poljuljani su, a Ivan je Galeb ponovno rođen. Jedine stvari koje namjerava preuzeti u bolnici su violina i – njegovi spisi.

Violina kao temelj njegova prvog identiteta, Ivana Galeba glazbenika, pronađena je prvi put na tavanu – a tavan je mjesto smrti, mjesto za čuvanje uspomena i svega što ostaje za umrlima:

“Lunjao sam po tavanu i otkriva u njemu razne zapasaje smrti. U tom se potkrovlju, na neki način, rodila i moja umjetnost. Među hrpom isluženih stvari, ti je stajala i jedna stara dječja violina” (Desnica, 52).

Sada je Ivan Galeb i sam bio u bliskom susretu sa smrću u bolnici i kao posljedicu posjeduje temelj svoga novog identiteta – spise. Sada je on novorođeni čovjek, smrt mu je ponovno donijela novi početak, novi identitet – onaj spisateljski:

“Prije svega, treba da iz bolnice iznesem svoj kartonski kovčeg (ovaj put, rekbi, definitivno kartonski) i da iz ‘pologa vrednota’ podignem violinu. Do boljeg rješavanja, to ću predati u pohranu na željezničkoj garderobi. Ali javlja se i mali, dosad nepoznati osjećaj strepnje nad dragocjenošću: u kovčegu su i arci mog dnevnika, koje sam ispisao u bolničkoj dokolici. Eto, pod starost sam iskusio i to: što znači posjedovati jedan rukopis. Primirisao sam i spisateljske slasti” (Ibid., 367).

Osim smrti kao prekretnici za tvorbu novoga početka, novoga identiteta, novoga Ivana Galeba, postoji još jedna zanimljiva poveznica. Naime, grad u koji je Ivan Galeb došao na početku svoga mladenaštva, grad u kojem je počeo svirati violinu sa svojim učiteljem, dakle grad tvorbe prvoga identiteta, isti je onaj grad kojim se Ivan Galeb šeće nakon susreta sa smrću u bolnici,

to je ujedno grad tvorbe i njegova drugog identiteta. Isti motiv kao temelj za rođenje obaju identiteta – motiv smrti, isti prostor kretanja tijekom novostvorenih identiteta – isti grad.

Pripovijedanjem o sebi umire pripovjedačevo *sada* i rađaju se ispriповijedani Ivani Galebi. Pripovijedanjem se konstatira, ali ujedno i stvara, performira, a to stvoreno ponovno je podložno novom ostvarenju jer jezik sadrži obje dimenzije, i tako u krug. Smrtni trenuci samo su još jedna mogućnost novog početka, smrt je ujedno i rođenje.

Pripovijedanjem o sebi Ivan Galeb pripovjedač ostat će nam neuhvatljiv, uvijek će postojati ono nešto što nam Ivan Galeb pripovjedač još nije ispriповijedio; pripovijedanje ne može ispriповijediti vlastiti svršetak. Tako nam je nedokučivo i što se dalje zbiva s Ivanom Galebom likom, on je jednostavno odšetao u svoju nezavršenost, a ako susretne smrt, to će samo značiti da mu se otvara prilika za ponovno rođenje. Tko zna, možda rođenje u nekom posve novom identitetu.

Neuhvatljivost Ivana Galeba pripovjedača, nezavršenost Ivana Galeba lika, smrt kao temelj za rođenje novog identiteta i pripovjedač kao nedokučiva instanca – sve to čini Ivana Galeba besmrtnim, sve to stvara nova Galebova proljeća.

LITERATURA

- Biti, Vladimir, *Pojmovnik književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
- Biti, Vladimir, “Performativni obrat teorije pripovijedanja” u Biti, Vladimir ur., *Politika i etika pripovijedanja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002.
- Biti, Vladimir, “Mama-Yumba i Mumbo Jumbo. *Proljeća Ivana Galeba* Vladana Desnice” u Biti, Vladimir, *Doba svjedočenja: tvorba identiteta u suvremenoj hrvatskoj prozi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.
- Currie, Mark, “Istinite laži” u Biti, Vladimir ur., *Politika i etika pripovijedanja*, prev. Štefotić, Damir, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002.
- Davis, Lennard J., “Zgusnuti zapleti: povijest i fikcija” u Biti, Vladimir ur., *Suvremene teorije pripovijedanja*, prev. Pervan-Plavec, Mia, Globus, Zagreb, 1992.
- Desnica, Vladan, *Proljeća Ivana Galeba*, Izdavačka radna organizacija “Rad”, Beograd, 1982.
- Eakin, Paul John, “What Are We Reading When We Read Autobiography?”, *Narrative*, Vol. 12., No. 2(2004), 2004.
- Fludernik, Monika, *An Introduction to Narratology*, Routledge, London/New York, 2009.

- Gibson, Andrew, "Pripovijedanje, glasovi, pisanje" u Milanja, Cvjetko ur., *Autor, pripovjedač, lik*, prev. Kursar, Jeronima, Svjetla grada/ Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Pedagoški fakultet, Osijek, 2000.
- Hall, Donald E., *Subjectivity*, Routledge, London/ New York, 2004.
- Heidegger, Martin, *Bitak i vrijeme*, Naprijed, Zagreb, 1985.
- Peternai, Kristina, *Učinci književnosti. Performativna koncepcija pripovjednog teksta*, Disput, Zagreb, 2005.
- Rimmon Kenan, Shlomith, *Narrative Fiction*, Routledge, London/New York, 1983.
- Smith, Sidonie/ Watson, Julia; "The Trouble with Autobiography: Cautionary Notes for Narrative" u Phelan, James/ Rabinowitz, Peter J. ur., *A Companion to Narrative Theory*, Blackwell Publishing, Malden USA/ Oxford UK, 2005.
- Stanzel, Franz, "Pripovjedni tekst u prvom i pripovjedni tekst u trećem licu" u Biti, Vladimir ur., *Suvremena teorija pripovijedanja*, prev. Iveković, Srebrenka, Globus, Zagreb, 1992.

SUMMARY

WHO IS IVAN GALEB IN *PROLJEĆA IVANA GALEBA* (*IVAN GALEB'S SPRINGS*)

In search of an identity

Dorotea Rosandić

The subject of this paper is search for the identity of Ivan Galeb in the narration and at the narrated levels. The novel *Proljeća Ivana Galeba* is written in the first person, so Ivan Galeb's identity is created through the narrator and the character as well; it is revealed through the way he narrates but also through what he narrates about himself. The goal is to get closer to Ivan Galeb from as many aspects as possible, referring at the same time to narration as a medium for identity creation and the narrated as the thematic alternative to narration. The change of identity of the narrated Ivan Galeb and his meeting with death, seen as a new beginning, are key elements of the narrated level, when the elusiveness of the narrator in the autobiographical form stays an open issue of the narration level.

Key words: *Proljeća Ivana Galeba*, identity, narration, the narrated, theme of death, the autobiographical form

Primljeno 16. svibnja 2011.